

i bio osuđen na nekoliko meseci zatvora od strane suda, bio je katolički svećenik Danilo u Zadru. Takav je bio epilog »slovenskog hodočašća« u »slavensku Meku«, »svetu matušku Moskvu«. Tome je trebalo dodati da su se u Hrvatskoj službeni krugovi ozbiljno bojali ruskih »agenata« i njihova tajnog rovarjenja, da je policija bana Levina Raucha bila alarmirana i da su općinski beležnici dobili stroge upute da paze na kretanje »ruskih agenata« pa i po najzabavnijim selima Trojednice. Ban Rauch uspeo je da izdejstvuje kod kardinala-nadbiskupa Haulika jednu nadpastirsku okružnicu protiv panslavizma i ruske akcije, koja »preti i našoj svetoj veri i crkvi«. Nažalost iako ova akcija nije pretila katoličanstvu, ipak je nadbiskup imao pravo u toliko, ukoliko su stanoviti ruski krugovi stvarno zauzimali neprijazno stanovište prema katoličanstvu i donekle samim katoličkim Slovenima zbog čisto verskih pitanja. Nije dakle bila neumjesna ni aluzija Haulikova na postupanje ruske vlade sa katoličkim podanicima Carevine. Ovo je pak vraćalo na polaznu tačku celog »hodočašća«, na tragične naime rusko-poljske odnose, u pogledu kojih su Južni Sloveni zauzimali jedno više manje kolebljivo stajalište, jer su s jedne strane cenili ulogu Rusije, zaštitnice podjarmljenog Slovenstva, Rusije, velike i moćne samostalne države, ali s druge strane nisu mogli ni zaboraviti na žalosnu sudbinu Poljske, raskomadane poput Južnog Slovenstva, a nisu hteli da izgubi svoju individualnost, ni pod jarmom Turaka, ni pod stalnim pritiskom mađjarske aristokracije, agresivnog nemačkog življa i neumorne dosledne i tačne u svome protuslovenskom delovanju hapsburške birokratije. Napokon Južni Sloveni nisu želili da budu progutani u ruskom moru (prema čuvenoj izreci Puškinovoj, koji je

u svojoj opširnoj i poznatoj političkoj pesmi iz 1831 postavljao pitanje »da li će se slovenski potoci stopiti u ruskom moru, ili će se ono isušiti? . . .«). Svakako Sloveni, pa Južni napose, nisu težili nijednoj od mogućnosti, koje je nagoveštavao Puškin.

Knjiga pokojnog Preloga dakako da nije poslednja reč* u zanimljivom pitanju »slovenskog hodočašća« 1867, njegovih priprema i naročito posledica. Mi smo naveli pojedine momente, koje bi trebalo dublje proučiti i građu, koju bi trebalo uzeti mnogo više u obzir, a koja je malo ili nikako nije upotrebljena u knjizi prema okolnostima u kojima je radio pok. prof. Prelog, okolnostima, koje nisu bile baš povoljne za rad delom zbog onih, tako reći političkih uslova rada delom zbog ličnih neprilika piščevina, koje su donekle i prouzrokovala njegovu preranu smrt. Ali i ono, što imamo, pretstavlja lep doprinos slovenskoj političkoj i kulturnoj istoriji, koji bi pokojni autor sigurno dopunio da je dulje poživio.

Dr Aleksije Jelačić

*

Dr. Миленко С Филиповић: Модрича. Sadržaj: Položaj i tip. Privredna karakteristika. Prošlost. Stanovništvo. Pravoslavna crkva i škola u Modriči. Beleške o nošnjim i običajima. Str. 75. Skoplje, 1932. Cena 20.— Din. Piščevo izdanje. U odeljku o prošlosti Modriče prikazana je i prošlost grada Dobora, a u odeljku o stanovništvu osobita je pažnja posvećena doseljavanju Cincara u Modriču i njihovu posrbljavanju. — Poručuje se kod pisca (Skoplje, Filozofski fakultet).

* Isp. i »Prager Presse« 16. V. 1924. (ne 1927.!) Op. ur. N. S.

B I L J E Š K E

* Krajem šk. god. 1931./1932. promoviran je u Beogradu na čast doktora filosofije g. Draĝoslav Stranjaković, asistent istoriskog odeljenja Srpskog seminara Univerziteta u Beogradu. Doktorska je disertacija i teza koju je branio g. Stranjaković iz istorije srbijanskih »ustavobranitelja« 1838.—1842.

* Gradsko načelstvo u Varaždinu namjerava da postavi u jedan dio starog varaždinskog grada, u kojemu je smješten i gradski muzej, sada i arhiv. Navodno će uređenje toga arhiva stajati 100.000 Din.

* 21. V. 1932. održana je VI. glavna skupština Hrvatskog Starinar-

skog Društva u Dubrovniku pod predsjedanjem dr. N. Z. Bielowučića i na njoj su pretresene različne unutarnje stvari zaslužnog ovog društva. Nastojanjem društvenog kustosa prof. Zeca uređen je lapidarij u općinskom muzeju u tvrđavi S. Ivana. Društveni članovi radili su literarno a i kao predavači. Izabran je odbor kako slijedi: predsjednik dr. N. Z. Bielowučić; podpredsjednik don Gjuro Krečak; tajnik dr. fra Bogoljub Velnić; blagajnik dr. Miho Kisić; čuvar prof. Pero Zec. Društvo djeluje ne samo u gradu nego i u okolici Dubrovnika.

* U 3851. br. beogradskog »Vremena« publikovao je g. Gjorgje Manno Zissi,

kustos beogradskog Narodnog Muzeja a također suradnik »Narodne Starine« članak »Veći problem naših starina« čiji veći dio ovdje prenosimo: »Neosporno je: kod nas se postepeno budi i širi svest o vrednosti moralnoj i kulturnoj, nacionalnoj i opšte čovečanskoj koju predstavljaju naši spomenici i razne vrste starina. Privatna inicijativa znači često više od najboljih zakona. I mi smo danas u toj herojskoj etapi u pogledu stava prema vekovnim vrednostima: s jedne strane konkvistadori, kopači zlata, »istraživači ruda i riznica«, preduzimači i izvoznici od kojih vri naročito naš Jug, sa druge strane platonski prijatelji starina, revoltirani kulturni duhovi koje mora da kosne češće nemar prema najznačajnijim spomenicima naše slavne prošlosti. I jedni i drugi su često nehotice veoma korisni po opštu stvar. Oni koji po dužnosti stoje u vezi sa našim spomenicima odavno osećaju šta znači u tom pogledu pravilno stvoreno pravilno mišljenje, uloga štampe. A oni koji češće pohađaju specijalno naše manastire, moraju da priznaju da stvari ipak na putu su da idu na bolje. Značajna je uloga komisije za čuvanje spomenika pri Sv. Sinodu. Crkva je pre države uzela inicijativu već odavno za čuvanje svojih dragocenosti. Već nekoliko naših najznačajnijih spomenika restauriraju se i konservišu od strane stručnjaka. Ono što je međutim najpotrebnije, nije sprovedena organizacija čuvanja tih spomenika. Jer nekoliko stručnjaka nemogući da posvrše odjednom sve poslove. Mnogo je važnije u prvi mah uputiti one koji neposredno rukuju tim spomenicima — kako da ih čuvaju, i konserviraju, opravititi bar privremeno pod stručnim nadzorom sve one spomenike koji su u bilo kakvoj opasnosti ili neispravnosti. Putujući baš po manastirima po Sumadiji svugde sam osetio kod monaha i starešina dobru volju i ljubav prema spomenicima, crkvi, ali svuda jedan opšti nedostatak najosnovnijih uputstava u tom pogledu. Monaška škola ne daje u tom pogledu nikakvu spremu onima koji se posvećuju na prvom mestu duhovnom životu i dolaze na čelo onih manastira, koji treba da su žiža duhovnog i ekonomskog života okolnog naroda, da služe na ugled. Program monaških škola nažalost još ne predviđa poznavanje umetničke i istoriske vrednosti spomenika, niti najpotrebnijeg znanja, zanata i umetnosti. Zato se događa, da se stare ikone od vrednosti i kandila bacaju i razdaju, da najčešće ne ulaze u inventar vrednosnih stvari itd. Naravno ima svetlih izuzetaka, koji sopstvenom voljom se izobrazuju.

Pred monaha sveštenici i učitelji bi trebali da su prvi na mrtvoj straži u čuvanju starina, ali zato bi škola trebala da im

daje uputstva i sprema. I tu se opaža dobra namera i ljubav često. Uzalud, kad nema organizacije. Pored zanimljive Voljavče ima još mnogo svetinja, koje bi trebalo proglasiti muzejima, mnogo arhiva nije proučeno, mnoge opravke bi trebalo kontrolisati, mnogo objekata naučno rekonstruisati i konservirati. To je jedan vekovni program. Danas tu može nešto da učini samo savest i pregalastvo pojedinaca. U Pavlici kod Raške naišao sam na jedan uzbudljiv prizor. Moderna tehnika naša je neumoljiva prema starim spomenicima. Kod presecanja pruge ruše se rado stare crkve. Na zauzimanje Nj. V. Kralja spašena je i ruševina Stare Pavlice. Sa najvišeg mesta traženo je osiguranje te starine sa neobičnom arhitektonskom konstrukcijom i planom od 3 broda. Preduzeto je i izvršeno je osiguranje presecanog brda, na čijoj ivici stoje temelji crkve, da se ne bi odronilo. Međutim sama crkva nije ni malo osigurana. Ko će da preduzme spasavanje ovoega spomenika, kome su izbrojani definitivno časovi života?«

* IX. Internacionalni kongres za historiju medicine u Bukureštu. Od 10. do 18. IX. 1932. održan je u Bukureštu kongres za historiju medicine. Taj je kongres imao za svu našu historiju medicine i za našu narodnu medicinu posebno značenje, jer ne samo da je taj kongres bio za nas značajan po tome, što su na njemu sudjelovali prvi puta i naši stručnjaci već je i zbog teme, koja je bila na dnevnome redu kongresa za nas važan. Teme su bile: 1. Razvoj medicine na Balkanu i 2. obrana Evrope od kuže. Prva tema, koju je bio predložio rumunjski medikohistoričar, kirurg i bivši državni podsekretar za narodno zdravlje dr. Valeriu Gomoiu imala je da pred cijelim svijetom demonstrira sposobnost onih naroda, koje zapad naročitom zluradošću tretira kao inferiorne a da na području kulture nešto stvore. Mirne se duše može reći da je kongresna namjera potpuno uspjela. Balkanski narodi iznijeli su pred pretstavnike cijeloga svijeta, pred pretstavnike svijeta pet kontinenata, — kako je u zanosu rekao jedan maleni rumunjski paroh — solidno izradene historije svojih medicinskih nastojanja. Napose mislim da posebno treba istaknuti historiju turske medicine, kako ju je iznio profesor Ata iz Istanbula. Kuis donio je medicinu Grčke, Stojanov bugarsku, Ali Mihalj iz Albanije, Gomoiu rumunjsku, a ja sam našu. Referati su primljeni velikim interesovanjem sa strane svijeta prisutnih i uz kongres je održan sastanak pretstavnika balkanskih naroda, na kojemu smo utanačili komitet za studij narodne medicine balkanskih naroda. Dogovorili smo se,

da se referati o radnjama koje se odnose na narodnu medicinu tih naroda, publikuju na francuskom u Arhivu (rumunjskom), nadalje, da se komitet na godinu sastane u Valoni. Na tome prvome sastanku referirat ćemo o načinu postupka s ranama u našim zemljama. U tu ćemo svrhu razaslati upitnice po cijelome poluotoku i rezultate će svaki referent obraditi sam i o tome ćemo raspraviti u Valoni. Ja već unapred molim sve zainteresirane za pomoć u tome radu. Napose bih molio, da mi javljaju svi radove svoje o narodnoj medicini, da ih uzmognem referirati u našem centralnomu glasilu. Za nas su bili u Bukureštu još interesantni radovi Ružičića o prikazu bolesti na srpskim sredovječnim freskama i Suhelja o turskim sredovječnim bolnicama. Oba su rada sastavljena s mnogo mara i obradili su zapravo inače nepoznat materijal. Referati o obrani Evrope od kuge bili su unatoč veoma jakih ljudi koji su referirali [Jorge (Lisboa), Stricker Njemačka] zapravo vrlo slabo iscrpni i više su donosili prigodne rasprave negoli prave iscrpne studije. Mislim, da treba još naglasiti, da se universitet Cluja naročito istaknuo svojim institutom za historiju medicine, jer je ne samo uredio historijsko-medicinsku izložbu, već donio cio niz radova koji pokazuju napadnu sinhroničnost stanovitih kulturnohistorijskih zbivanja kod nas i u Rumuniji. Mimogred bih još spomenuo, da sam se u Bukureštu sastao sa našim poznatim numizmatičarom Osječanom Nubrom, koji ondje već godinama studira specijalno rumunjsku numizmatiku. Organizacija kongresa, izbor teme i provedba cijeloga plana bila je na takovoj visini, da nije samo nas zadužila već upravo zadržila sav svijet i može se reći ne samo da su Rumunji dokazali da su sposobni u nauci raditi, već su i za cio Balkan dokazali, da imaju vrijednosti, koje nisu ni na Zapadu mnogo česte. *Dr. Lujo Thaller.*

* G. dr. L. T. honorarni je profesor historije medicine u medicinskom fakultetu zagrebačkog universiteta i našim čitaocima dobro poznati suradnik našeg časopisa a u novije doba požrtvovan organizator u sabiranju građe za povijest medicine u Jugoslaviji. Kao specijalni nastavnik tog predmeta u medicinskom fakultetu zagrebačkog sveučilišta ima g. dr. Thaller i formalnu i stvarnu podlogu za taj rad, a istaknuo se dosad napose svojom temeljitom habilitacionom studijom o razvoju medicine u Hrvatskoj i Slavoniji, a i kao urednik specijalnog historijskog broja »Liječničkog Vjesnika« (Karlovac 1931). Na rečenom kongresu u Bukureštu g. dr. Thaller održao je predavanje pod naslovom »Die Entwicklung der Medizin in Jugoslawien«. Gg.

* Pred vrhovnim sudom (za bivšu Bosnu i Hercegovinu) u Sarajevu održana je 23. IX. 1932. apelaciona rasprava protiv »Večernje Pošte« na tužbu našeg suradnika g. H. Kreševljakovića, što je »Večernja Pošta« bez njegova dopuštenja oštampala njegovu radnju »Sarajevska čaršija, njeni esnaf i obrti za osmanlijske uprave« iz 14. sv. »Narodne Starine«. Osuda je pala u prilog g. Kreševljakovića, kojem je po zakonu o autorskom pravu odobrena odšteta od 8500 Din. nuz advokatske troškove.

* 25. rujna 1932. i dalje održavao se u Ravenni III. kongres za kršćansku arheologiju. Prvi je kongres te vrste bio u Splitu pred 30 godina, a drugi u Beču prije rata. Iz Jugoslavije su u Ravennu otišli gg. Don Frano Bulić, umirovljeni muzejski ravnatelj iz Splita, i dr. Vladimir R. Petković, profesor universiteta i upravnik Narodnog Muzeja u Beogradu. U našoj naučnoj književnosti postoji o predmetu rečenog kongresa monografija g. dr. Cire Truhelke, prof. univ. u p., pod naslovom »Starokršćanska arheologija« (Zagreb 1931.).

* Kninskom muzeju hrvatskih spomenika posvećivao je naš časopis već u prvim svojim svescima punu pažnju* i Narodna Starina« željela je da u tomu proslijedi i posluži kao organ Hrvatskog Starinarskog Društva u Kninu, ali su mjerodavni društveni faktori odabrali drugu koncepciju i stvorili soluciju, koja je dovela do današnjeg stanja. Muzejski osnivač fra Lujo Marun sada ovako govori dopisniku zagrebačkih »Novosti« u 239. br. god. 1932.:

— Kako je fra Lujo sa preselenjem muzeja iz grada gore u tvrđavu?

— Ovaj prenos — odgovorit ću Vam — ne može se ničim opravdati. Iz sadašnjega najljepšega položaja u varoši, pristupačnom u svako doba, zgodnom za donos i dovoz starina, od organa javne sigurnosti dobro čuvanoga, uz još druge pogodnosti, zar ima smisla premještavati muzej gore u staru tvrđavu? To bi bila teška zabluda! Dovož težih spomenika gore u tvrđavu skoro je nemoguć zbog teška uspona. Intemperij dugih kiša, žestokih dinarskih bura, zimskih snijegova poledica i ljetnih vrućina, otežava saobraćaj sa tvrđavom. Spomenici bi se

Thaller i dr. Ružičić iz Beograda odlikovani su tom prilikom rumunjskim ordenom Meritul Sanitar I. stepena. — Op. ur. N. S.

* Isp. n. pr. članke dr. Josipa Matasovića »Hrvatska Troja« (N. S. II. 151.) i arch. prof. Č. M. Ivekovića »Grobovi otaca« (N. S. III. 1.) itd., itd.

prenesli u jednu staru renoviranu kuću bez ikakvih rešetaka, bez munjovoda, lako izvrženoj pljački. Ostavljam po strani pogibelj požara zbog pomanjkanja sprava i vode. U tvrđavi već ima jedna popravljena kuća, u kojoj su smješteni rimski kameni spomenici. Prozori su na toj kući pravljeni dvostrukim željeznim rešetkama, pa ipak su zlikovci, opazivši čuvarevu pušku, te rešetke digli. Nedavno su zlikovci u drugoj kući tvrđave opazili pušku iz dobe Napoleonovih ratova, pa su odbili jedan prag vrata i pušku odnijeli. I za vrijeme talijanske okupacije tvrđave, glavno rušenje kuća izveli su zlikovci. Nisu u tvrđavu ulazili na glavna vrata, nego kroz klance i uspone, gdje ne pomaže pažnja čuvara. Sad kad bi zlikovci znali, da u popravljenoj kući, kamo se namjerava prenijeti muzej, ima zlatnih i srebrnih i drugih vrijednosnih predmeta, nema tog čuvara, koji će moći da spriječi pljačke, pogotovo za kišnih, sniježnih i vjetrovnih dana i dugih noći. Stalno je, da bi starinski predmeti u tvrđavi bili izloženi na milost i nemilost zlikovaca. Ma kako se pokušalo nekom romantikom i simbolizmom ovaj prenos opravdati, ipak moram naglasiti, da se je ovo pitanje velikom ležernošću pretresalo i donijelo odluku. Fra Luj Marun obraća se opširnim apelom na Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti, da bi ona intervenirala protiv prenosa muzeja iz varoši u tvrđavu. U apelu se veli, da hrvatski spomenici, koji su tridesetak godina izdržali u varoši, mogu počekati još neko vrijeme, dok se ne poprave opće financijalne prilike, te dozvole da se pristupi izgradnji nove zgrade za muzej, glede položaja koje će se prije temeljito i svestrano pretresati, naravno u prvom redu saslušati mnijenje naših Akademija u Zagrebu i Beogradu. Protiv akcije fra Luje Maruna mogao bi se navesti jedini razlog, da su dvije kuće u tvrđavi već obnovljene i uređene za muzej i za stanovanje. Zaista već su postavljene i police, peći, parketi i t. d. Ali ako se uvaži, veli fra Marun da su ove dvije kuće i prije talijanske okupacije bile korisno unajmljene, može se ovo unajmljenje i opet provesti i s time paralizirati učinjene troškove (oko 400.000 dinara). »Ima jedan drugi krupni razlog, — veli se u pretstavci — s kojeg se forsira prenos muzeja iz varoši u kninsku tvrđavu, a taj je što ga preporučuje naš kipar Ivan Meštrović. Ovaj naš slavni vajarski umjetnik ima nedvojbeno svojih čisto plemenitih pogleda za prenos u tvrđavu, ali je on taj prenos preporučivao i svojim uplivom zagovarao izgradnju novoga muzeja. Ni pomisliti se ne može da bi on odobravao ovu provizornost, skopčanu tolikim poteškoćama i pogiblima. Pred dvadesetak godina Ivan Meštrović je bio odabrao jedan položaj u kninskoj tvrđavi

i izrazio želju, da mu Starinarsko društvo izgradi jedan atelier-paviljon za smještenje kojekuda raštrkanih umjetničkih radova. Ali je kasnije Meštrović uvidio da ne bi postigao željene uspjehe, pa je od te namjere odustao. Pitanje nove zgrade i položaja novog muzeja toliko je staro, koliko i život Starinarskog društva, ali su se redale brojne poteškoće, sve dok nije dospjelo u današnji stadij. Bilo je to pitanje baš pred svjetski rat dospjelo u završnu fazu. Međutim, sad su, kako rekosmo, dvije stare kuće u kninskoj tvrđavi popravljene, da se u njih preseli muzej. Fra Marun ističe, da se to učinilo a da se nije saslušalo ni »kuratorij nad muzejem Savske i Primorske banovine« kao savjetodavno tijelo, a ni njega samog, fra Maruna, kao najboljeg poznavaća svih liko onih u kninskoj tvrđavi. Potreba saslušanja kuratorija je bila tim opravdanija, u koliko taj kuratorij sačinjavaju najbolji naši arheolozi, historičari i arhitekti. I eto »otac kninskog muzeja« podiže svoj zdvojni vapaj za spas muzeja. »Sveta je dužnost sačuvati tečevine rada prijašnjih dana za nastavak u boljim vremenima«.

* Korbiro je javio, da je između Austrije i Mađarske zaključen sporazum o muzejima i starinama. Po tom sporazumu, Austrija će imati da izda Mađarskoj izvjestan broj predmeta velike historijske ili umjetničke vrijednosti. Sporazum predviđa da Austrija ni u kom slučaju ne će izdati Mađarskoj predmete na koje polazu prava pojedine druge države nasljednice bivše Austro-Ugarske monarhije.

* Iz Petrinje javljaju, da se i tamo priprema jedna kulturno-historijska izložba. Poslije Varaždina i Požege i u ovom se gradu započeo razvijati smisao za čuvanje starina. Navodno je svrha izložbe ta, što se želi osnovati Muzej Grada Petrinje. U mjestu ima prilično arheoloških iskopina, spomenika iz doba Turaka, Vojne Krajine i iz vremena Napoleona. Različne starine nalaze se u privatnom posjedu i po državnim uredima, a namjera je da se sve to skupi i muzejski sačuva.

* Prigodom asfaltiranja Simine ulice iza Ratničkog Doma u Beogradu pronađena je starorimska grobnica s natpisima koje je dešifrirao kustos beogradskog Narodnog Muzeja g. dr. Jozo Petrović. Ovom prilikom napominje beogradsko »Vreme« (27. XI. 1932.) požrtvovnost trojice tehničkih nadzornih lica, koja su se pokazala kao kulturni ljudi, jer su obustavili sav posao, dok se ova grobnica ne iskopa pod arheološkim nadzorom i ne prenese u muzej. »Ovo je jedinstveni slučaj u Beogradu (ta uvidjavnost!) izuzevši »Društvo Demo-

krata D. D.« sa g. Dukancem na čelu, koji su takođe obustavili svaki rad pre izvesnog vremena u Uskočkoj ul., da bi spasli za nauku jedan važan arheološki spomenik, jer je inače poznat javnosti slučaj jednog profesora Univerziteta, koji je uništio nekoliko otkrivenih spomenika prilikom kopanja temelja samo da se ne bi oko toga zadržavao i obustavljao radove, smatrajući da je brzo zidanje zgrade mnogo važnije od nauke«.

* Beogradsko »Vreme« bavi se u br. od 24. III. 1932. ponovo uništavanjem naših istorijskih spomenika. Članak je rezultat razgovora s g. dr. Vlad. R. Petkovićem, prof. univ. i upravnikom Narodnog Muzeja u Beogradu o potrebi donošenja zakona o zaštiti istorijskih spomenika. M. o. kaže pomenut dnevnik: »Nehatom sveštenika, jednim potezom pijuka radnik je upropastio mumiju jednog Nemanjića, koja bi bila najdragoceniji arheološki nalaz našega doba. Naši istorijski spomenici uništavaju se posle rata nemilice. Usled nedostatka shvatanja dužnosti, aljkavosti i neznanja, slobodne ruke neznalica upropastile su niz najdragocenijih fresaka i ikona naših manastira. Zbog Svetog mira upropašćeno je na hiljade dragocenih ikona. Zbog kačiperstva raznoraznih nastojatelja starih manastira novi »maleraj« je uništio bezbrojne stare freske. Zbog nešto malo koloseka dinamitom je u vazduh dignuta kod Cačka jedna crkva iz XIV. veka — blagoslovom episkopa. Zbog traganja za »zakopanim blagom« seljaci na mnogim mestima nesmetano uništavaju stare kule, rimske gradove i grobove . . . »Crni dani« (za stare naše spomenike) nisu prestali, niti će prestati, dok se zakonom ne zaštite starine i ne spreči njihovo upropašćivanje. Naša je zemlja jedina u Evropi u kojoj ne postoji zakon o čuvanju starina, jedina zemlja gde se te starine nemilosrdno uništavaju . . . «

* Uređenje knjižnice i arhiva u franjevačkom samostanu u Osijeku. Kako je poznato, kad su Turci bili protjerani iz Osijeka, upravljali su osječkom župom isusovci koji su imali svoj kolegij u današnjem franjevačkom samostanu u Tvrđavi. Isusovcima je pripadala sadašnja tvrđavska župna crkva. Istodobno imali su franjevci svoju crkvu, koja im i danas pripada, a uz crkvu su imali ogromni samostan. Kada je car Josef II. počeo otimati crkvama dobra, oduzeo je i franjevcima njihov veliki samostan, te ga pretvorio u vojarnu, kojoj je stoga i ostalo ime Franziskanerkaserne, a od koje još i danas vode u prvom katu dva natkrita hodnika u današnju franjevačku crkvu. Mjesto otetog samostana predao je Josef II. fra-

njevcima isusovački kolegij uz župnu crkvu u Tvrđavi, gdje se oni i danas nalaze. Nakon ovog preseljenja ostala je bogata franjevačka knjižnica i arhiv, u kojima se nalaze mnogobrojni dragocjeni podaci za osječku povijest neuređeni, jer se ovo nije imalo kamo smjestiti. Prigodom proslave 700-godišnjice smrti sv. Franje i sv. Ante obnovljena je franjevačka crkva i sadašnji samostan, a sada je uređena i njihova knjižnica i arhiv. Isto su prenešeni u nove prostrane i preuređene prostorije, za koje je tvornica pokućstva Kaiser-Semjonov darovala police i 4 m dugi hrastovi stol, a tvornica Povišil stolice. Knjižnica je sada sortirana i uvedeni su pregledni katalozi. Obzirom na ogromnu važnost arhiva franjevačkog samostana za osječku povijest, jer je ovaj arhiv ostao skoro jedinim vrelom za osječku povijest, kada je grad Osijek svoj arhiv bio prodao kao makulaturu mesarima, podijelilo je gradsko zastupstvo za uređenje ovoga arhiva i knjižnice potporu od 3.000 dinara. (»Hrvatska Obrana« Osijek XXVIII. br. 12.)

* U br. od 6. XI. 1932. beogradska »Politika« priopćuje kao »naše paradokse« članak »Beograd, jedini grad bez prave muzejske zgrade« te kaže: »... A Beograd im (strancima) mora pokazati Narodni Muzej zbijen u jednoj rđavo zidanoj vili i opštinski muzej na trećem spratu jedne građevine pored trgovačkih agencija i krojačkih radionica . . .« Čini se da stanarina, ako se ne varamo, iznosi po 1.000 Din dnevno. Tu je Državna Hipotekarna banka već davno morala priskočiti u pomoć, no kod nas je stranačka »politika« uvijek zasjenivala kulturne potrebe. Iz istog članka vadimo još ovu značajnu opasku o savremenoj opasnosti od nadri-arheologa.

»Zanimljivo je da muzej prima iz svih krajeva naše zemlje mnoge molbe u kojima pojedinci mole za dopuštenje da mogu vršiti arheološka iskopavanja. Svima njima muzej stavlja tri uslova: da tačno naznače mesto gde iskopavanja misle vršiti, da sve troškove sami snose i da njihov rad kontroliše jedan stručnjak iz muzeja. Niko, međutim, do sada nije pristao na ove uslove. Ipak, i bez dozvole, mnogi pojedinci vrše iskopavanja i upropašćuju starine. Tako je prošle godine uništen mumificirani leš nekoga od članova srpske srednjevekovne kraljevske kuće, koji je bio sahranjen u priprati Bogorodičine crkve u Studenici. I na drugim mestima učinjene su manje štete. Naročito mnogo stradaju ostatci značajne rimske nekropole u Kostolcu. Ceo teren mezijske prestonice nalazi se danas na privatnim imanjima i seljaci svakoga proleća, pre oranja, raskopavaju grobove i odvlače ono što u njima nađu. Izgleda da i strani agenti s vremena na vreme posećuju Kosto-

lac i za ništavnu cenu otkupljuju dragocene starine. Svemu ovome muzej nije u stanju potpuno da stane na put i to iz dva razloga: prvo što muzej nema dovoljno sredstava da svuda pošalje svoje stručnjake, a drugo što ne postoji još zakon o starinama. Mi smo jedina zemlja koja nema zakona o muzeju ni zakona o zaštiti istorijskih starina.

* Beogradski dnevnik »Politika« donijela je u svom 7948. br. naredni članak o ponovno obretonoj povelji srpskoga kralja Milutina za koju se mislilo da je izgubljena:

U leto 1301 godine došlo je jedno izaslantstvo hilendarskih kaludera kralju Milutinu da ga moli da im podigne u svetogorskom primorju jednu kulu, koja će im poslužiti kao utvrđenje za odbranu protiv morskih gusara, koji su u to doba često napadali na svetogorske manastire. Kralj Milutin se rado odazvao molbi srpskih kaludera u Hilendaru i podigao im je jedan pirg (kulu) blizu manastira Hilendara i u njemu crkvu posvećenu Hristu. Tom prilikom izdao im je kralj Milutin i jednu povelju, koja se do pre pola veka čuvala u manastiru Hilendaru. Tu povelju video je, prepisao poznati naš slikar Dimitrije Avramović kada je 1846 godine pohodio Svetu Goru, radi proučavanja starog srpskog živopisa i izdao je u svojoj knjizi o Svetoj Gori. Ali je posle toga ove povelje nestalo iz manastira Hilendara i njoj se svaki trag zametnuo. Tek ovih dana nađen je slučajno original ove zanimljive i važne povelje. Povelja je vrlo dobro sačuvana; pisana je na pergamentu na jednome listu, koji je dug 62 santimetra a širok 19 santimetara. Na povelji je ispod potpisa sačuvan originalan zlatan pečat utvrđen na crvenoj vrpici.

Tekst ove povelje, čiji faksimil donosimo, glasi:

»† Bogootac ubo David, važdelev nebeskih sela i va umiljeniji biv, duhom svetim nastavljamem va pesneh svojih vapijaše glagolje: Velmi milo sut sela tvoja, gospodi sila, caru moj, Bože moj, i dobro tem (onima), iže živut va domoh tvojih. Jeda (da li) ptica obrela sebe hraminu i grlica sebe gnezdo, na njemže položiti i vaspitejet ptište (ptičiće) svoje, rekoh oltarije tvoje, moj gospodi, gospodi sila, caru moj, Bože moj, i blaženi prebivajuštej va dvoreh tvojih.

Tem že i az umiljeni, podobe se pustinje lubaznej grlici, rad ubo bih bil oglasiti vsa udolija pustinjaja misliju vseju i prisešenijem blagim, jakože i grlica grkanijem (gukanjem) svojim oglašajet dobri glasom tčiju, a krepost jeje nemoštna suštih. Tako žde i az grešni, glas bo moj va vsu vselenuju izide, del že mojih blagih na zemlji Bog ne

vide, da ih kto vidit po nježe ne stvorih blago na zemlji.

Slušav že od spasa mojega nekoju vodicu dvema medenicama priobretšu poče bogatstvo ineh mnogaja, i az grešni ne očajah se, videv svetije preroditelje i roditelje moje priloživšeje vo Svetoj Gore mnogaja množastva monastiru Svetije Bogorodice naričemomu Hilandar, po izvoljeniju oca nebesnago, Sveta svetago, az Uroš Kralj Stefan, sin Uroša velikago kralja, sina Stefana, Stefana, sina Nemanjina, rekše Svetago Simeona.

Prišadšu k mne jeromonahu Kirijaku sa črnici Hilendarskimi i vaspomenuše mi bedi svoje na mori, slučajusteje se im od bezbožnih hursar, ihže ne možem ispovedeti, glagoljuštem im lka mne sa umiljenjem i molboju: Stvori nam prepokojaste! Vas život nam na mori i od mora ni jest.

I ne prečuh ih, i isplnih vse prošenje ih. I sazdah im pirg i na njem s (ovaj) hram Spasov i isplnih knjigami i zavesi i ikonami i sasudi, i ješte inimi potrebami dovoljnimi, da jest na slavoslovije Božije onem (onima) na pokojište i na utehu, i mene va molitva svojih da pominajut, raba Božija Stefana Uroša Kralja.

Svrši že se hram s (ovaj) va dni blagovernoga cara kir Andronika i sina jego kir Mihaila, pri prote Janićiji, pri igumene Hilendarskom Kirijace, va leto 6810, slčnago kruga 22, lunago že 8, indikta 13.

† Vo Hrista Boga blagoverni Stefan Uroš Kralj†

Na pečatu koji je malo oštećen s jedne strane je natpis: »Stefan Prvomučnik, arhidjakon«... A s druge strane: »Stefan o Hriste Boze verni Kralj s Bogom«...

Arhimandrit Danilo piše o ovom pirgu u životu kralja Milutina ovo: »I tu že, na bregu mora, u mesto glagoljemago Hrusija vozdvize pirg velik, i vrhu jego postavi crkov vo ime Voznesenja Gospodnja, i okolo sazda grad i palati mnogi«.

* U Muzeju grada Varaždina uređuje se sada arhiv gradski i bivše županije varaždinske. Kako stoji s arhivom čazmanskoga kaptola i bi li bilo podeseo usredotočiti varaždinske archive na jednomu mjestu, o tomu bismo rado čuli mišljenje za to nadležnih faktora.

„NARODNA STARINA“ sv. 27., XI. knj., 1. br.

U ZAGREBU, 1. XII. 1932.

VLASNIK, GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:

Dr. JOSIP MATASOVIĆ

PROF. UNIV. U SKOPLJU.

TISAK „TIPOGRAFIJA“ D. D., ZAGREB